

Werkwoordstijden

1. Persoonsvorm

In elke zin staat een werkwoord. Werkwoorden zijn woorden die aangeven welke handeling of toestand of welk proces in de zin centraal staat.

Het werkwoord dat zich richt naar het onderwerp (enkelvoud of meervoud) noemen we de persoonsvorm.

Hij *gaat* een huis bouwen. Wij *gaan* een huis bouwen.

De persoonsvorm is het enige werkwoord in de zin dat kan veranderen van tijd.

Hij *wil* een verhaal vertellen. Hij *wilde* een verhaal vertellen.

Er kunnen twee of meer persoonsvormen in een zin staan. De zin bestaat dan uit twee of meer deelzinnen. Er kunnen dan ook twee verschillende onderwerpen zijn.

Ik denk dat hij iets later *komt*. Ik *dacht* dat hij iets later *kwam*.

Bij een groot aantal werkwoorden kun je niet horen of het werkwoord van tijd kan veranderen. Bij werkwoorden als *wachten* en *branden*, kun je niet horen of je die met *t* of *tt* schrijft of met *d* of *dd*. Het kan helpen om het werkwoord te vervangen door een werkwoord waarvan je wel kunt horen of het van tijd kan veranderen.

Wij *wachten* al een uur. We *wachtten* al een uur.

Wij *kijken* al een uur. We *keken* al een uur.

Als *kijken* van tijd kan veranderen in de eerste zin, dan kan *wachten* in de tweede dat ook. Dus is *wachten* de persoonsvorm.

2. De verschillende werkwoordstijden op een rij

Werkwoorden geven aan in welke tijd de zin staat: de verleden, tegenwoordige of toekomstige tijd. Het werkwoord hoort bij het onderwerp van de zin; als het onderwerp in de eerste persoon enkelvoud staat, moet het werkwoord dat ook zijn.

In het Nederlands heb je acht verschillende werkwoordstijden: vier tijden zijn onvoltooid en vier tijden zijn voltooid.

tegenwoordige tijd		verleden tijd		toekomstige tijd			
onvoltooid	voltooid	onvoltooid	voltooid	onvoltooid		voltooid ¹	
OTT: onvoltooid tegenwoordige tijd	VTT: voltooid tegenwoordige tijd	OVT: onvoltooid verleden tijd	VVT: voltooid verleden tijd	OTTT: onvoltooid tegenwoordige toekomstige tijd	OVTT: onvoltooid verleden toekomstige tijd	VTTT: voltooid tegenwoordige toekomstige tijd	VVTT: voltooid verleden toekomstige tijd
<i>ik dans</i>	<i>ik heb gedanst</i>	<i>ik danste</i>	<i>ik had gedanst</i>	<i>ik zal dansen</i>	<i>ik zou dansen</i>	<i>ik zal gedanst hebben</i>	<i>ik zou gedanst hebben</i>

¹ Als we over een actie praten die in de toekomst voltooid zal zijn, kunnen we de *voltooid toekomstige tijd* gebruiken. De uitleg van de v.t.t.t. en v.v.t.t. wordt hier buiten beschouwing gelaten.

Tegenwoordige of verleden tijd

De tijd van de persoonsvorm bepaalt of de zin in de tegenwoordige of verleden tijd staat. Als een zin uit meerdere delen bestaat, moeten de tijden in die zin met elkaar overeenstemmen.

Toekomende tijd

De toekomende tijd herken je aan een vorm van het hulpwerkwoord zullen. De toekomende tijd lijkt vreemd, omdat we meestal het werkwoord 'gaan' gebruiken als er sprake is van een handeling in de toekomst. Maar het hulpwerkwoord zullen geeft aan dat de zin in de toekomende tijd staat.

Onvoltooid of voltooid

Onvoltooid betekent niet af. Deze tijd gebruik je om aan te geven dat iets nog bezig is of bezig was op het moment dat je de zin opschrijft. Ook gebruik je deze tijd als het niet belangrijk is of de handeling is afgerond. *Voltooid* betekent af. Deze tijd gebruik je om aan te geven dat de handeling klaar is op het moment dat je de zin schrijft. Voor de voltooide tijd gebruik je het hulpwerkwoord hebben of zijn. Ook staat er altijd een voltooid deelwoord in de zin.

3. Het gebruik van werkwoordstijden

Onvoltooid tegenwoordige tijd (o.t.t.): ik lees

- beschrijving van een gebeurtenis die nu plaatsvindt:
- gewoonte van nu:
- toekomst:

Ik *lees* de krant
Ik *lees* de krant bij het ontbijt
Vanavond *lees* ik de krant wel.

Onvoltooid verleden tijd (o.v.t.): ik las

- beschrijving van een gebeurtenis die in het verleden plaatsvond:
- gewoonte van vroeger:
- kort op elkaar volgende handelingen die voorbij zijn:

Gisteren las ik de krant.
Toen ik klein was, *las* ik altijd stripboeken.
Toen de wekker *afliep*, *stond* ze *op*, *maakte* het ontbijt *klaar* en *las* de krant.

Voltooid tegenwoordige tijd (v.t.t.): ik heb gelezen

- algemeen: afgelopen situatie:
- specifiek: afgelopen handeling of eenmalige gebeurtenis

Ik *heb* vroeger op school veel *gelezen*.
Ik *heb* een nieuw boek *gelezen*.

Voltooid verleden tijd (v.v.t.): ik had gelezen

- vanuit het verleden praten we over een nog verder verleden:

Ik ben gisteren in de bibliotheek geweest. Ik *had* daar nog nooit eerder een boek *gelezen*.

Onvoltooid tegenwoordige toekomstige tijd (o.t.t.t.): ik zal lezen (zullen +infinitief)

- belofte, een voorstel of een plan:
- benadrukken dat iets *zeker* zal gebeuren:
- zeggen dat iets *waarschijnlijk* zal gebeuren (we benoemen dit door de woorden *wel* of *waarschijnlijk* te gebruiken):

Ik *zal* het nieuwe boek *lezen*.
Je *zal* dat boek nodig *hebben*.

Hij *zal* straks de krant *wel* weer *lezen*.

Onvoltooid verleden toekomstige tijd (o.v.t.t.): ik zou lezen (zouden +infinitief)

- (het lijkt erop dat) een belofte verbroken is, afspraak niet is nagekomen of een plan niet is uitgevoerd:
- zeggen dat iets in de toekomst zal gebeuren, als aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan:
- op beleefde manier een vraag te stellen of iets te verzoeken:

Jij *zou* dat boek toch *lezen*?
Ik *zou* het boek *lezen* als ik jou was.
Zou u deze brief willen *lezen*?

4. Het bepalen van de werkwoordstijd

Je kunt de tijd waarin de zin staat bepalen met behulp van een stappenplan:

1. Kijk of er een hulpwerkwoord van *hebben* of *zijn* in het werkwoordelijk gezegde staat.
Ja? Dan is de zin voltooid. Je schrijft dan een V op plaats 1.
Nee, dan is de zin onvoltooid. Je schrijft dan een O op plaats 1.
2. Kijk of de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd of in de verleden tijd staat.
Tegenwoordige tijd? Schrijf een T op plaats 2.
Verleden tijd? Schrijf een V op plaats 2.
3. Staat er een vorm van *zullen* in de zin?
Ja. Schrijf een T op plaats 3.
Nee. Plaats 3 'verdwijnt'.
4. Op plaats 4 staat altijd al een T (van: 'tijd').

Bijvoorbeeld:

Ik zou naar huis kunnen gaan.

1. Er staat geen hulpwerkwoord van hebben of zijn in de zin. De zin is dus onvoltooid.
Er komt een O op plaats 1.
2. De persoonsvorm (zou) staat in de verleden tijd. Je schrijft een V op plaats 2.
3. Er staat een vorm van zullen in de zin (zou). Je schrijft een T op plaats 3.
4. Op plaats 4 staat al een T.

Bij elkaar wordt dat dus: O.V.T.T. (onvoltooid verleden toekomende tijd).

Nog een voorbeeld:

Je had me dat wel eens mogen zeggen.

1. Er staat een hulpwerkwoord van hebben of zijn in de zin (had). De zin is dus voltooid.
Er komt een V op plaats 1.
2. De persoonsvorm staat in de verleden tijd. Je schrijft een V op plaats 2.
3. Er staat geen vorm van zullen in de zin. Plaats 3 'verdwijnt'.
4. Op de laatste plaats staat al een T.

Bij elkaar wordt dat dus: V.V.T. (voltooid verleden tijd).

5. Actieve en passieve vorm

Werkwoorden kunnen in het Nederlands in de actieve (bedrijvende) vorm of de passieve (lijdende) vorm staan. Beide vormen kunnen gemaakt worden in alle werkwoordstijden en met alle onderwerpen.

De meeste zinnen staan in de actieve vorm. Met de actieve vorm wordt uitgedrukt dat het onderwerp de handelende persoon of zaak is.

Als je het accent op de handeling in de zin wilt leggen en niet op de handelende persoon, kun je kiezen voor de lijdende of passieve vorm. In de passieve "ondergaat" het onderwerp dan de handeling. De passieve vorm kun je ook gebruiken als niet precies bekend is wie de handelende persoon is of als je het niet belangrijk vindt om aan te geven om wie of wat het (precies) gaat.

Een voltooid deelwoord betekent niet altijd dat de zin in een voltooid tijd staat. Je gebruikt het voltooid deelwoord bijvoorbeeld ook in de passieve vorm. Bekijk de volgende zinnen:

1. De man koopt een computer.
2. Een computer wordt door de man gekocht.

Zin 1 staat in de actieve vorm. In deze zin staat een werkwoordelijk gezegde (koopt), een onderwerp (de man) en een lijdend voorwerp (een computer). Deze zin kun je in de passieve vorm (zin 2) zetten. Er veranderen dan drie dingen:

1. Het lijdend voorwerp wordt onderwerp.
2. Het onderwerp wordt een bijwoordelijke bepaling die begint met *door*.
3. In het gezegde komt een vorm van het hulpwerkwoord *worden* te staan.

Let op!

De passieve vorm wordt gemaakt door het voltooid deelwoord te combineren met een hulpwerkwoord. In onvoltooide tijden is dit het hulpwerkwoord *worden*, in voltooide tijden *zijn*. Als je zinnen omzet van de actieve vorm naar de passieve vorm of andersom, moet de tijd van de zin hetzelfde blijven.

Voorbeelden:

Vier keer onvoltooide tijd:

Actieve vorm

OTT Esma helpt de buurvrouw.
 OVT Esma hielp de buurvrouw
 OTTT Esma zal de buurvrouw helpen.
 OVTT Esma zou de buurvrouw helpen.

Passieve vorm: we gebruiken *worden* als de gebeurtenis op een bepaald moment nog steeds bezig is (of was)

De buurvrouw wordt geholpen.
 De buurvrouw werd door Esma geholpen.
 De buurvrouw zal door Esma worden geholpen.
 De buurvrouw zou door Esma worden geholpen.

Vier keer voltooide tijd:

Actieve vorm

VTT Esma heeft de buurvrouw geholpen.
 VVT Esma had de buurvrouw geholpen.
 VTTT Esma zal de buurvrouw hebben geholpen.
 VVTT Esma zou de buurvrouw hebben geholpen.

Passieve vorm: als de gebeurtenis al is afgerond, gebruiken we *zijn*

De buurvrouw is door Esma geholpen.
 De buurvrouw was door Esma geholpen.
 De buurvrouw zal door Esma zijn geholpen.
 De buurvrouw zou door Esma zijn geholpen.